

9. Бор Н. Квантовая физика и философия / Нильс Бор // Бор Н. Атомная физика и человеческое познание. – М.: ИЛ, 1961. – С.139-147.

10. Философия техники: история и современность / Монография. РАН. Ин-т философии; Подгот. В.Г. Горехов и др.; Отв. ред. В.М. Розин. – М.: Наука, 1997. – 283с.

А.В. Костюк

ПЕРСПЕКТИВЫ ИНЖЕНЕРНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В КОНТЕКСТЕ ПРАГМАТИЧЕСКОЙ ПАРАДИГМЫ СОВРЕМЕННОЙ НАУКИ

Статья посвящена исследованию перспектив развития инженерно-технической деятельности в современном мире. Раскрывается вопрос становления идейных принципов современного научного знания.

O. Kostyuk

PROSPECTS OF ENGINEER-TECHNICAL ACTIVITY ARE IN THE CONTEXT OF PRAGMATIC PARADIGM OF MODERN SCIENCE

The article is devoted research of prospects of development of engineer-technical activity in the modern world. The question of becoming of ideological principles of modern scientific knowledge opens up.

УДК 165:37.022

А.Є. Лебідь, канд. філос. наук

ФІЛОСОФСЬКИЙ ДИСКУРС ПОСТМОДЕРНУ: ІДЕЯ УНІВЕРСИТЕТУ В КЛАСИЧНОМУ ТА НЕКЛАСИЧНОМУ ВИМІРАХ

Сумський державний університет, e-mail: andrewswan@yandex.ru

У статті досліджується еволюція ідеї Університету в її класичній та некласичній інтерпретаціях. Обговорюються перспективи розвитку та основні функції Університету в інформаційному суспільстві.

Вступ

Кінець чи трансформація? Питання такого змісту ми зустрічаємо відносно філософії, метафізики, історії, а тепер й Університету. Багато мислителів зі світовим ім'ям обґрунтовували своє бачення ідеї та місії Університету, наголошували на необхідності його впливу на життя суспільства, реагування на виклики сучасності. Не викликає сумніву те, що сьогодні Університет має не тільки транслювати традиційні цінності, не тільки розв'язувати питання освіти та науки, а й – брати діяльну участь у вирішенні проблем демократії, економіки, культури і духовності. Тож не дивно, що з початку свого існування Університет був спільнотою, перш за все, духовною, у межах якої відбувалося пропагування наукового пізнання, високих духовних орієнтирів.

Аналіз досліджень і публікацій

Філософський дискурс Університету пройшов різні стадії: від романтизму до прагматизму. Близькі німецькі мислителі, філософи, громадські діячі: І.Кант, В. фон Гумбольдт, Й.Г.Фіхте, Ф. Шляєрмахер, Ф.-В. Шеллінг – уперше спробували всебічно осмислити ідею та місію Університету. Вони обґрунтували засади новочасного Університету, які надалі були розвинені К. Ясперсом, М. Гайдеґґером, Ю. Габермасом. Основні академічні цінності, на їх думку, полягають у творчій свободі викладання та дослідження, науковій етиці, багатій філософській культурі тощо.

Попри довгу історію, Університет звернув свою увагу на самого себе не так уже й давно. Першим з тих, хто всерйоз проаналізував Університет як соціальне втілення науки з позиції філософії був Кант. Він першим сформулював позицію самосвідомої університетської ангажованості, для якої предметом дослідження є наука в її соціальному вираженні, наука як інститут. Університети існували як традиційні інститути контролю над науковою практикою. Однак в епоху абсолютизму цей контроль увійшов у суперечність з потребою контролювати науку з боку держави. Цей конфлікт було розв'язано на користь держави універ-

ситетським проектом В. фон Гумбольдта, однак це сталося вже після ректорства І. Канта.

Дискусія щодо Університету та його місії відбувалася між державою і цервою та між факультетами. Однак голос І. Канта було подано проти всіх сторін конфлікту. Його думка звернулася до умов можливості науки як певного інституту, що утримується деякою регулятивною ідеєю та є складною структурою з постійною потребою в балансі його складових. Тобто, його думки стосувалися підстав збереження академічних свобод і побоювань щодо можливості перетворень режимів істини на філософському факультеті.

І. Кант говорив про наявність таких сил, що втручатимуться в практику реалізації філософських проектів перебудови Університету, зміни відносин університету й уряду тощо. Попередження І. Канта не було почуто. Вже науково-освітня реформа В. фон Гумбольдта порушила дистанцію між *res publica* та *res scientia*.

Так, підхід В. фон Гумбольдта до реформування системи освіти, насамперед шкільної, ґрунтувався на його прагненні сформувати громадян, які зможуть впливати на долю країни. Він наголошував на тому, що кожний пересічний робітник повинен мати базову освіту, а в системі освіти в усі елементи мають бути взаємозв'язані. На його переконання "смісл поняття вищих наукових закладів криється у їхній функції. Вони немов вершина, місце скупчення усього, що безпосередньо стосується моральної культури нації" [4, с. 25]. А звідси і головне їх завдання – "поєднати у собі об'єктивну науку з суб'єктивною освітою, а ззовні – повну шкільну освіту з першими кроками самостійного навчання, чи, може, швидше прискорити перехід від одного до другого" [4, с. 25]. Так чи інакше, у гумбольдтівській концепції освіти основним виміром залишається все ж таки наука. Він заклав в основу запропонованих змін ідею *Bildung'a*, тобто ідеї розвитку гармонійної особистості як мети навчання, яку він вивів з філософії

Г. Ляйбніца. Ляйбніцова концепція прагнення до істини як реального значення життя і внутрішньої досконалості, як справжнього його завершення стала для В. фон Гумбольдта засадничим принципом.

Завдання класичного Університету чітко сформулював В. Брюховецький. Він зазначає, що "майбутнє твориться вже сьогодні не стільки в політичних партіях, не стільки в уряді, а саме в університетах, як твердинях національної ідентифікації народу і динамічних структур, де відбувається засвоєння модерних ідей молоддю" [1, с. 4]. Така позиція перегукується із думкою Х. О.і-Гассета. Для нього "Університет – це насамперед вища освіта, яку має одержати пересічна людина, до того ж "передусім необхідно зробити з пересічної людини людину культурну – помістити її на висоту часу" [7, с. 88]. Й аналогічно вбачається ідея Університету Я. Пеліканом, який визначає відповідальність університету за справу освіти, дослідження, наукову комунікацію, громадянське виховання та суспільний розвиток.

Отже, ідея класичного Університету презентувала його як охоронця скарбниці знань. Але завдання класичного Університету зводили не тільки до передавання безцінних скарбів знання, до нескінченного процесу пошуку істини і пізнання світу та людини в цьому світі, а також і до формування людської особи як духовної істоти. Ці завдання, на думку К. Ясперса, Університет реалізує своєю ідеєю: "Університет – це водночас дослідницький і навчальний заклад, царство освіти, життя, що базується на спілкуванні, космо наук" [9, с. 114]. Єдність дослідження, навчання і виховання закладена в ідеї здобуття освіти. В результаті поділу освітніх закладів на власне навчальні й на дослідницькі інститути ця ідея руйнується.

Основна частина

Як не прикро, але ті моделі, які запропонувала європейська інтелектуальна традиція за останні два століття, вже не сумісні із новочасними умовами та вимогами до системи освіти. Очевидно, що гумбольдтівська модель університету сьогодні вже не відповідає встановленню таких інтенсивних контактів між вищою школою та суспільством, яких вимагає XXI ст. Жодна з них не є сумісною зі справжньою масовою освітою, оскільки вони уражені елітизмом, почуттям вищості та винятковості, що і унеможливорює їхню відповідність вимогам "суспільства знань".

Криза ідентичності Університету в сучасних умовах очевидна – світ змінюється надшвидкими темпами, а Університет щоразу менше впливає на ці зміни. Тому Університет як ніколи постає перед необхідністю радикальної відмови від власної, віками усталеної місії, від своїх ідей та свого покликання, а ідея корисності знань поступово перетворюється на ідею корисливості, що вже суперечить самій сутності Університету.

Справжня криза Університету має не так фінансове чи політичне підґрунтя, як є радше наслідком поступового відхилення Університету від свого призначення та своєї первісної сутності. Такі видатні мислителі XX ст. як: М.Гайдеґґер, К. Ясперс, Х. Ортеґа-і-Гассет, Г.-Г. Гадамер, Ж. Дерріда, були однастайними в тому, що освіта і наука переживають період гіпертрофії засобів і атрофії цілей. К. Ясперс

зазначав: "Справжнє духовне життя існує завжди тільки там, де одне поєднано з іншим, а не там, де одне стоїть поруч з іншим" [9, с. 165]. Керуючись цим задумом, необхідно окреслити можливість оновлення Університету.

Ю. Габермас охарактеризував побоювання своїх попередників як результат фундаментальної асиметрії між горизонтом сподівань та реальним дослідом, між ідеєю та практичними формами її втілення, або, інакше кажучи, між ідеальною формою життя та дійсністю. На його думку, класики ідеї Університету спирались на ідеалістичне переконання, що "Інституція спроможна функціонувати лише доти, доки вона живцем втілює притаманні їй ідеї. Тількино дух відлине з неї, вона застигає як щось абсолютно механічне, неначе бездушний організм, перетворений на мертву матерію" [2, с.187-188].

Однак, попри слухність узагальнень Ю. Габермаса, сьогодні щораз важче не погоджуватися з тим, що розмитість кінцевих практичних результатів дає підстави говорити про кризу Університету і як ідеї, і як інституції. Очевидно, що переконливішими є аргументи Ж. Дерріди, який наголошує на тому, що ще ніколи в історії університетської освіти наукові дослідження не були так конкретно зорієнтовані на кінцевий результат, так добре запрограмовані, керовані і фінансовані [5, с. 253]. Університет від часів свого заснування мав власну місію, мету та покликання, над якими велось чимало дискусій, однак, ніколи ця місія та мета не були так прагматично вмотивовані.

Дедалі виразнішими і глибшими стають духовні проблеми, які спонукають до необхідності культивувати духовну та культурну єдність, засадничим принципом для яких є гідність людини. Традиційно таку функцію виконував Університет, розбудовуючи універсальну академічну спільноту, що пропагувала свої ідеали та цінності, закорінені в духовність. Ці ідеали та цінності завжди були стійкою альтернативою міцному союзів грошей та політики. І, можливо, завдяки саме своїй вкоріненості у духовність Університетові вдавалося впродовж усього часу свого існування зберегти внутрішній імунітет щодо впливу будь-яких змін, незалежно від їхньої сили та масштабу.

А якими ж стали університети? Освіта більше не зацікавлена в єдиному полі знання, в ідеї філософського центру. Предмети вивчались окремо, що викликало дисонанс у знаннях. Сліпо наслідуючи наукові моделі, університети перетворилися на хаотичне скупчення спеціальних дисциплін, не маючи нічого, що було б з цими моделями споріднене. В результаті цього неповною характеристикою вищої освіти став хаотичний стан. Водночас прагнення до свободи стало самоціллю. Але повна свобода вибору могла призвести тільки до анархії, до розчинення у масі. Університети вже не пропонують жодної методики, для того щоб відрізнити буденне, швидкоплинне й нетривке від позачасового та безмірно цінного.

Саме через втрату філософського центру та уявлення про єдине поле знання у мисленні західної людини стала можливою поява таких понять, як деконструкція, соціальна коректність, полікультурність, плюралізм, позитивізм, прагматизм, декаданс тощо. Більш того, поняття полікультурності та соціальної коректності такою мірою змінили навчальний

план вищої школи, що у багатьох студентів нині немає навіть початкового уявлення про об'єктивне дослідження. Курси, які колись були необхідними як суть гуманітарного навчання, були вилучені більшістю університетів та багатьма приватними коледжами. Звичайні літературні заняття, на яких студент міг ознайомитися з великими представниками минулого, перетворилися на заняття з абсолютного неприйняття та відкидання літературних гігантів. Це було безпосереднім впливом деконструкції та полікультурності на всю структуру вищої освіти.

Стандартні курси або вилучались з навчального плану, або набували якихось інших форм. На їхньому місці з'являлися зовсім нові, неакадемічні курси. Схожі прояви трапляються не в усіх університетах, але тенденція розвитку в цьому напрямі стає дедалі сильнішою. Зважаючи на всі ті зміни, трансформації, що відбулися у системі вищої освіти, що скоригували місію та й саму ідею Університету, слід виокремити специфікації того філософського дискурсу, який відбувається навколо цієї проблеми. Наслідок соціального проектування на основі філософської позиції приречено на невдачу. Ця невдача стосується і суб'єкта, і об'єкта перетворень. Теоретичні побудови мають постійно тримати на увазі не тільки поступовість, відповідність та вірогідність наукових побудов, але й відстань від ненаукової практики та їхню взаємозалежність.

Практика саморефлексії Університету приречена на балансування між занепадом через традиційність, усталеність і задоволеність у науці, та занепадом через зовнішнє втручання в справи Університету. Університет – це принципово нестабільна інституція, яка перманентно перебуває в кризі і саме тому здатна мислити себе і ті практики, через які вона створює режими істин.

Говорити ж про якусь позауніверситетську наукову практику, означає створювати небезпеку для самої науки. Усвідомлювати це і є, нехай і не першорядне саме по собі, але важливе завдання філософії посеред інших наук. Філософія в межах університету має завдання утримання балансу між факультетами і критичною відстанню між Університетом і урядом. Гегемонія інтересів влади має збалансовуватися режимом істини, автором, оберегом і критиком якої і є філософський факультет.

Коректування ідеї та місії Університету в новому, інформаційному суспільстві пов'язано, перш за все, із принциповими зрушеннями в культурі сучасного людства. Серед таких зрушень слід назвати перетворення освіти на один з вирішальних чинників соціокультурних трансформацій постіндустріального зразка. Неперервна освіта, як імператив інформаційного суспільства, надає останньому форми "суспільства освіти".

Радикальне оновлення Університету неможливе без виваженої реформаторської стратегії. Теоретика ідеї Університету вживали поняття "реформа" в безумовно позитивній конотації, що позначає тенденцію до позитивних змін, до динаміки розвитку. Зокрема, на думку Х. О.-і-Гассета, "потреба в реформі виникає через одну з двох причин: або через порушення в прямуому значенні цього слова, тобто через поодинокі, нечасті випадки хибності застосування добрих правил; або через те, що зловживан-

ня трапляються так часто чи й навіть постійно і стають такі звичайні або й схвалювані, що вже навіть не можуть називатися зловживанням. У першому випадку їх автоматично треба виправляти, у другому ж – виправляти їх буде марно, позаяк їхня частота та узвичаєність показують, що це вже не аномалія, а неминучий наслідок спотворення правил. Саме проти останніх необхідно спрямувати реформи" [7, с. 68]. Зокрема, реформи в освіті.

Внутрішній зв'язок, що існує між інноваційним характером та модернізаційними тенденціями розвитку освіти додатково актуалізує тему месіанства Університету. Ідеали та настанови постсучасної освіти, які безпосередньо торкаються збереження цивілізації та виживання людства, безперечно, мають силу ініціативи. Переплетення сучасних і постсучасних освітніх практик ускладнюють моніторинг соціокультурних виховних і дидактичних нововведень, визначення їх життєвих циклів. Пов'язані з цим складнощі можна здебільшого усунути через аналіз соціальних та когнітивних детермінант розвитку сучасної освіти. Оновлення філософії освіти, що відбувається в рамках становлення нової філософської культури, є потужним каталізатором конструктивних змін у суспільстві і в системі освіти.

Висновки

Формування нової парадигми Університету детермінується інформаційною революцією і своїм змістом передбачає наступні зрушення та специфікації: по-перше, зміна функціонального імперативу, поступовий перехід від функції підготовки кадрів та соціалізації до проєктивно-моделюючої функції по відношенню суспільства та особистості. По-друге, освіта як сфера виробництва та використання знання перетворюється у один з основних ресурсів суспільства. По-третє, як соціокультурний феномен освіта виконує інтегративну по відношенню до всіх сфер соціальної життєдіяльності функцію. По-четверте, культуротворчий характер нової освіти, коли освітній процес набуває характеру формування культури як особистості, так і суспільства у цілому.

Отже, на нашу думку, лише в умовах, коли Університет продовжує виконувати покладені на нього функції оберугу духу, культурної спадщини нації, плекає атмосферу "свободи думки, цієї внутрішньої сили, яка притаманна думці" і не перетворився на бізнес-структуру, залишається ще сподівання, що він і надалі зуміє протистояти численним викликам Історії.

І наостанок, зі слів великого Г.-Г. Гадамера: "Позбудьмося ілюзій. Особистим завданням кожного залишається віднаходження власного простору свободи. Знайти свій простір свободи і навчитися в ньому рухатися – це завдання нашого людського життя взагалі" [3, с. 184]. І завдання Університету тим більше.

Список літератури

1. *Беланова Р.А.* Гуманізація та гуманітаризація освіти в класичних університетах (Україна – США). – К.: Центр практичної філософії, 2001. – 216 с.
2. *Габермас Ю.* Ідея Університету – навчальні процеси // Ідея Університету: Антологія / за ред. М.Зубрицької. – Львів: Літопис, 2002. – С. 187-210.
3. *Гадамер Г.-Г.* Ідея Університету – вчора, сьогодні, завтра // Ідея Університету: Антологія / за ред. М.Зубрицької. – Львів: Літопис, 2002. – С. 167-184.

4. Гумбольдт В. Про внутрішню та зовнішню організацію вищих наукових закладів у Берліні // Ідея Університету: Антологія / за ред. М.Зубрицької. – Львів: Літопис, 2002. – С. 23-33.

5. Дерріда Ж. Закон достатньої підстави: Університет очима його послідовників // Ідея Університету: Антологія / за ред. М.Зубрицької. – Львів: Літопис, 2002. – С. 237-265.

6. Кант И. Сочинения в шести томах. Т. 6. – М.: Мысль, 1966. – С. 311-347.

7. Ортега-и-Гассет Х. Місія Університету // Ідея Університету: Антологія / за ред. М.Зубрицької. – Львів: Літопис, 2002. – С. 65-107.

8. Пелікан Я. Ідея Університету. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2008. – 355 с.

9. Ясперс К. Ідея Університету // Ідея Університету: Антологія / за ред. М.Зубрицької. – Львів: Літопис, 2002. – С. 109-165.

А.Е. Лебедь

ФИЛОСОФСКИЙ ДИСКУРС ПОСТМОДЕРНА: ИДЕЯ УНИВЕРСИТЕТА В КЛАССИЧЕСКОМ И НЕКЛАССИЧЕСКОМ ИЗМЕРЕНИЯХ

В статье исследуется эволюция идеи Университета в её классической и неклассической (постсовременной) интерпретациях. Обсуждаются перспективы развития Университета в информационном обществе, его основные задачи.

A. Lebed

PHILOSOPHICAL DISCOURSE OF A POSTMODERN: UNIVERSITY'S IDEA IN CLASSICAL AND NONCLASSICAL DIMENSION

The evolutions of University's idea in classical and nonclassical (postmodern) interpretations are analyzed in this article. Prospects of development of University in an information society, its primary goals are discussed.

УДК 1(091):17.024.4:111.61

О.Г. Льовкіна, канд. філос. наук, доц.

ТЕКТОЛОГІЯ О.БОГДАНОВА ЯК ІДЕЙНЕ ДЖЕРЕЛО ПРАКСЕОЛОГІЇ Т. КОТАРБІНСЬКОГО

Національний університет державної податкової служби України

Статтю присвячено дослідженню всезагальної організаційної науки О.О.Богданова. Головну увагу автор приділив аналізу спільних елементів філософських систем О.О.Богданова та Т.Котарбінського щодо конструювання раціональної схеми організації життя людей.

Вступ

Підвищена увага до проблеми ефективної організації діяльності людини актуалізується під час серйозних криз, які випадають на долю людства. Проблема пізнання всезагального зв'язку речей та явищ у природі й людському суспільстві постає надзвичайно гостро за сучасної доби глобалізації, економічної та соціально-політичної кризи, загострення міжнародних відносин, глобальних екологічних потрясінь. Ми маємо всі підстави стверджувати, що на наших очах відбувається потужний деструктивний процес, що охоплює як соціальну, так і природну сфери, адже людська діяльність отримує ресурси саме з природного середовища. Такі періоди в історії свідчать про те, що вироблені за попередній період раціональні форми людської діяльності вже не відповідають сучасним реаліям. Кризи є свідченням необхідності переорієнтації моральних цінностей. Постає проблема створення моделі майбутньої організаційної діяльності людей в різних сферах буття. Відповідно, необхідність вивчення організаційних процесів для ефективної забезпечення людської діяльності надає пропонуваному дослідженню особливої актуальності. Одним із перших розглянув цю проблему російський вчений О.О.Богданов, до добробку якого, на думку автора статті, слід звернутися, щоб зрозуміти специфіку організацій та організаційної діяльності.

У сучасних умовах осмислення спадщини О.О.Богданова лише починається. Повне зібрання творів засновника тектології ще не видано, світ побачили лише поодинокі його твори. Але сьогоднішня ситуація в нашій країні і світі є надзвичайно сприятливою для всебічного дослідження тектології О.О.Богданова та її зв'язків із провідними філософськими концепціями, зокрема, із праксеологією Т.Котарбінського.

Аналіз досліджень і публікацій

Тектологічне вчення О.О.Богданова в СРСР, починаючи з другої половини 20-х років ХХ ст., було піддано нищівній критиці. Причин було декілька. По-перше, його ідеї були розкритиковані самим вождем революції В.І.Ленінін у роботі „Матеріалізм та емпіріокритицизм”. Одного цього було достатньо, щоб офіційні філософи почали несамовито громити богданівську тектологію. По-друге, наукові досягнення О.О.Богданова надто випередили свій час – адже на початку ХХ століття наукова теорія організації, кібернетика та теорія систем ще не з'явилися на науковому обрії. По-третє, ще однією причиною нападок з боку колег став стиль робіт О.О.Богданова, що важко сприймався навіть освіченими фахівцями-філософами, адже праці вченого перенасичені спеціальною науковою термінологією. Крім цього, спеціаліста кризового стану країни вимагала, на думку більшості осіб, що брали участь у прийнятті рішень, не загальнотеоретичних настанов, а суто прикладних порад. Тому ярлик „богданівщина” почав уживатися як найобразливіша оцінка будь-якої складної наукової роботи. Зрозуміло, що це не сприяло ні визнанню тектології, ні створенню О.О.Богдановим власної наукової школи, ні популяризації його ідей.

Проте ще на початку ХХ століття серед співвітчизників О.О.Богданова, що надали схвальні відгуки стосовно загальної організаційної теорії, були такі відомі дослідники як С.С.Раєцький і М.О.Амосов. С.С.Раєцький, аналізуючи основні положення тектології, надає їм позитивної оцінки й наголошує на необхідності застосування тектологічних принципів у пост-революційній Росії. М.О.Амосов із пошаною говорив про загальнотеоретичний підхід О.О.Богданова і цінував намагання вченого планувати розвиток країни на

наукових засадах. Він закликав вивчати закони і методи правильної організаційної діяльності, щоб не діяти